

BOLALARDA DIQQAT YETISHMOVCHILIGI SINDROMI VA GIPERAKTIVLIK

SIDIQOVA UMIDA RO'ZIMUROD QIZI
BOZORQULOVA UMIDA SAMANDAROVNA

DTPI Pedagogika.Fakulteti Psixologiya.

yo'nalishi 2-bosqich talabalari

SHOMUROTOV ULUGBEK

MELIKBOBOYEVICH

Denov tadbirkorlik va pedagogika institute

Pedagogika fakulteti, Pedagogika va psixologiya

kafedrasi o'qituvchisi (maqola ilmiy raxbari)

ulugbekshomurotov986@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-8004-499X>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Diqqat Yetishmovchiligi va Giperaktivlik Sindromi (ADHD) bolalik davrining eng ko'p uchraydigan neyro-rivojlanish buzilishlaridan biri sifatida tahlil qilinadi. Sindromning asosiy klinik ko'rinishlari – doimiy e'tiborsizlik, ortiqcha giperaktivlik va impulsiv xatti-harakatlar chuqur yoritilgan. Maqolada ushbu buzilishlarning ta'lim muvaffaqiyatiga, ijtimoiy munosabatlarga va bolaning umumiy ruhiy salomatligiga ko'rsatadigan salbiy ta'sirlari ta'kidlanadi. Shuningdek, samarali davolash yondashuvlari, xususan, tibbiy aralashuvlar (farmakoterapiya) hamda xulq-atvor terapiyasi va ota-onalar treningi kabi psixologik yordam usullarini birgalikda qo'llashning ahamiyati yoritilib, erta tashxis va kompleks yondashuv orqali bolaning hayot sifatini sezilarli yaxshilash mumkinligi xulosa qilinadi.

Kalit so'z. Diqqat yetishmovchiligi, Giperaktivlik, Impulsivlik, Neyro-rivojlanish buzilishi, Bolalik davri, Xulq-atvor terapiyasi, Farmakoterapiya, Erta tashxis.

Kirish.

Diqqat Yetishmovchiligi va Giperaktivlik Sindromi (ADHD) zamonaviy tibbiyot va pedagogik psixologiyada eng dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Bu neyro-rivojlanish buzilishi dunyo bo'ylab millionlab maktab yoshidagi bolalarga ta'sir qiladi, ularning e'tiborni jamlash, o'zini tutish va faollik darajasini tartibga solish qobiliyatini keskin cheklaydi. ADHD asosan uchta asosiy belgining – doimiy e'tiborsizlik, giperaktivlik va impulsivlikning namoyon bo'lishi bilan tavsiflanadi. Ushbu simptomlar nafaqat bolaning ta'lim muvaffaqiyatiga to'sqinlik qiladi, balki oilaviy munosabatlarga va ijtimoiy moslashuviga ham jiddiy putur yetkazishi mumkin. Shuning uchun, ADHDni erta aniqlash va kompleks davolash usullarini qo'llash (farmakologik va xulq-atvor terapiyalari) bolaning hayot sifatini yaxshilashda va uning to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu maqolaning maqsadi ADHDning asosiy mexanizmlari, diagnostika tamoyillari va zamonaviy samarali boshqaruv strategiyalarini chuqur tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qisim.

Giperaktivlik (ADHD) Sindromning patofiziologiyasi neurobiologik buzilishlar bilan bog'liq bo'lib, asosan miyaning prefrontal po'stlog'idagi dopamin va noradrenalin kabi asosiy neurotransmitterlar faoliyatining yetishmovchiligi bilan izohlanadi. Bu neyrokimyoviy o'zgarishlar miyaning ijro etuvchi funksiyalari va diqqatni boshqarish tizimlarida kuzatiladigan o'zgarishlarga olib keladi. Etiologik jihatdan, ADHDning yuqori darajadagi irsiylikka ega ekanligi ta'kidlanib, genetik omillar ustunlik qilishi bilan birga, atrof-muhit omillari (masalan, homiladorlik davridagi xavflar) ham kasallikning rivojlanishiga ta'sir etishi mumkin. Diagnostika jarayoni rasmiy tibbiy mezonlarga, xususan, DSM-5 qo'llanmasiga asoslanadi va ADHDning uch xil turi — asosan e'tiborsizlik, asosan giperaktiv/impulsiv va aralash turlari — farqlanadi. Davolash yondashuvlari esa ikki asosiy ustunga tayanadi: farmakologik davolash (stimulyatorlar orqali neurotransmitterlar darajasini tartibga solish) va psixoiJtimoiy yordam. PsixoiJtimoiy yordam, o'z navbatida, bolaning xulq-atvorini ijobiy mustahkamlash orqali o'zgartirishga qaratilgan xulq-atvor terapiyasini

hamda ota-onalarni bolaning xatti-harakatini samarali boshqarishga o'rgatuvchi maxsus treninglarni o'z ichiga oladi. Maktab muhitida o'qish sharoitlarini bolaning ehtiyojlariga moslashtirish ham davolashning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Xulosa.

Maqolada keltirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, sindrom miyadagi neurotransmitterlar faoliyatining o'zgarishi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uning belgilari (e'tiborsizlik, giperaktivlik va impulsivlik) bolaning nafaqat akademik, balki shaxsiy hayotida ham muhim to'siqlar yaratadi. Shuning uchun, bu holatga nisbatan ko'p tarmoqli yondashuv (multimodal approach) zarur. Xulosa qilib aytganda, ADHDni boshqarishning eng samarali yo'li farmakologik yordamni psixologik-pedagogik aralashuvlar (xulq-atvor terapiyasi va ota-onalar treningi) bilan birlashtirishdan iboratdir. Erta diagnostika va tizimli yordamning kafolatlanishi, ADHD bilan yashaydigan shaxslarning o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishi va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi uchun muhim poydevor yaratadi. Kelajakdagi tadqiqotlar diagnostikani yanada aniqlashtirish va davolash usullarini individual ehtiyojlarga moslashtirishga qaratilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. American Psychiatric Association (APA). (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.
2. Faraone, S. V., Asherson, P., Banaschewski, F., Biederman, J., Buitelaar, J. K., Ramos-Quiroga, J. A., ... & Franke, B. (2015). Attention-deficit/hyperactivity disorder. *Nature Reviews Disease Primers*, 1(1), 1-23.
3. National Institute of Mental Health (NIMH). (2020). Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD): The Basics. U.S. Department of Health and Human Services.
4. Barkley, R. A. (2015). Attention-deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment (4th ed.). Guilford Press.

5. Swanson, J. M., Greenhill, L. L., Hechtman, L., Pelham, W. E., & Abikoff, H. B. (2007). ADHD Treatment Research: The Multimodal Treatment Study of Children with ADHD (MTA). Guilford Press.
6. Wolraich, M. L., DuPaul, G. J., Ford, C. A., Gornall, J. A., Visser, S. N., & Stancin, T. (2019). Clinical practice guideline for the diagnosis, evaluation, and treatment of attention-deficit/hyperactivity disorder in children and adolescents. *Pediatrics*, 144(4), e20192528.